

Тернистим шляхом.

Воля віри, тоб то право вірити по своєму, як того совість вимагає, чи й не вірити зовсім або не належати ні до якого з релігійних культів, належить до основних прав людини, прав елементарних проти якого ледве чи можна щось сказати з погляду принципіального. І разом з тим ледве чи знайдеться ще яке інше право, яке так часто б нехтували державні установи „правом дужого“, за яке стільки б крови пролито в кривавій взагалі історії людського роду. Релігійні війни старого світу, єврейські насильства над поганими і навпаки, криваві утиски на християнство, боротьба між сресями в самому християнстві, „свята“ інквізиція, ширення магометової віри огнем і мечем, „Хрестові походи“, унія на Україні, „раскол“ у Московщині і т. н. без кінця і краю—все це огнем пустошило землю, все це лишало по собі криваві сліди. І не тільки в минулому. Ще й тепер доводиться людині важку боротьбу провадити за те елементарне, мовляв людське право—вірити по своєму, чи не вірити. На наших очах релігійні утиски йдуть поруч з утисками політичними й національними, вдираючись силоміць у ту ж таки делікатну сферу духа, думки людської та совісті. І ще не видно краю цим утискам, як не видно почину тій справжній згоді між людьми, про яку завжди мріяли найкращі люди на землі.

Добру ілюстрацію до цієї безупинної релігійної війни дає стаття д. А. Коні „Изъ области религиозных исканій“, надрукована в останній книзі за минулий рік „Вѣстника Европы“. Стаття написана з приводу відомих начерків п. Ясевич-Бородавської „Борьба за вѣру“, але це не звичайний реферат, а продумана самостійна праця, позначена прикметами звичайними у д. Коні—ясністю, глибиною й тверезістю поглядів. Окрім того й фактична частина його праці варта великої уваги спеціально й од українського читача, бо дуже багато д. Коні спинається на сектарах-українцях. „Люба природа України, село з білими хатками й садочками, залите ясним сонцем або повне тасмничих чарів під темним небом, засіяним ясними зірками,—село, в якому по тихих закутках співають і грають кобзарі“—знайдеться це все не тільки в книзі п. Ясевич-Бородавської, а й на сторінках праці самого д. Коні. Але знайдемо не в ідилічній обстанові якогось безупинного раювання, а серед страшних зразків похмурої боротьби за право вірити по совісті.

Відомо, що раціоналістичні секти на Україні, як штунду, малеванщину, багизма то-що уряд має за „особо-вредніє“ й вигадав на їх чимало спеціальних заходів, щоб повернути їх до офіційної православної віри. Д. Коні доводить, що це просто непорозуміння або недоладня вигадка, як недоладною вигадкою була напр легенда про роспунту серед шалапутів („хлысты“). Ось що співають, напр, ці „особо-вредніє“ з політичного погляду сектари:

Освіти, світла зоря,
Спаси, Господи, царя,

Сохрани його столицю,
Щоб кровя не пролять;
За те й Бог його храниць,
Що за християн стоїть,
Пошаи Бог покров избранним,
На молитву тепер станом.
Богу слава і державо
Во віки віков. Амінь.

А тим часом над цими цілком лояльними людьми творились і творяться ще й досі подекуди несказанні насильства, починаючи з злуцання за віру та заборон і кінчаючи такими подіями, од яких просто кров холоде в жилах. Д. Коні наводить з книги п. Я. Бородавської одну з таких подій,—як одбірали дітей у сектарів. „Мало не всі вони попадали на землі, благаючи не одбірати дітей, обіцяли робити, що скажуть, ламали руки, хрестились, цілували землю... Соцькі тим часом забірали дітей і віддавали їх тим, хто хотів брати на виховання. Батьки зовсім стерялись, цілували пола одежі у духовенства, обіймали ноги у поліціанта. Надто врізався в пам'ять один селянин, удівець років 35-ти. Високий, огрядний, гарний, хоч трохи похмурий, він увесь час не спускав з рук своєї прегарної маленької дівчинки років 5—7. Він хотів був уже вийти з двору сільської респрави, як кілька соцьких силоміць одірвали од його дівчинку. Тоді він, мов підкошений, гримнувся об землю й зомлів, а як прийшов до пам'яті, то почав мацати кругом себе руками, немаче б чогось шукав“. Та що вже про живих говорити, коли й мертвим не давали спокою. Архимандрит одного монастиря на Кубані, Сидір Колоколов забрався на кладовище, де вже 17 років лежав старообрядческий архиерей та священник, і звелів розкопати могили й виняти труни. Потім облив їх гасом і підпалив... За це, додає д. Коні, архимандрита покарано.. кращою посадою. Сталося це р. 1896.

Таким тернистим шляхом доводиться йти людям, що хотять використати елементарне своє право—вірити по совісті. Релігію любови обернуто було в релігію надсильства то вороженчі, забуваючи, що насадити віру силоміць приневолити когось вірити не так, як душа бажає, неможливо. Всі це знають—і проте багато ще людей у справах віри хапається за меч і цим способом наverts „інако мислящих“ на спасенну путь. Даремно!.

Сергій Єфремов.

Наші товариства в 1912 р.

Після „Просвіти“, друге місце в нашій культурно-національній житті займають українські клуби („Громади“) й товариства, що характером своєї діяльності наближаються до клубів. У минулий рік ми вступили з 5 клубами—київським, петербурзьким, одеським, ризьким і варшавським,—коли не рахувати харбинського, що не виявляв ніякої діяльності. У новім році не долічуємося київського клубу, закритого 11 октября постановою адміністрації.

З тих відомостей, що надійшли до нас на протязі року, діяльність українських клубів за минулий рік малюється в таких світлі.

Петербурзький клуб почав функціонувати тільки з осені, після цілоріч-